

Totalitaryzm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Trzecia fala*, dostępny w internecie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Trzecia_Fala.

Totalitaryzm

Źródło: Pikist, domena publiczna.

Historia ludzkości owocowała powstawaniem różnych form organizacji społecznej. Jedne z nich w szczególności sposób akcentowały znaczenie jednostki i jej rozwoju, inne skłaniały ku myśleniu o dobru wspólnym oraz jego znaczeniu dla funkcjonowania wspólnoty. W wieku XX rozwinął się – być może najbardziej radykalny, a zarazem owiany złą sławą – system społeczny nazywany totalitaryzmem. Osoby uznawane za jego najważniejszych przedstawicieli, tacy jak Adolf Hitler czy Józef Stalin, poprzez swoje działania doprowadziły do śmierci milionów ludzi. Jakie założenia ideologiczne systemów totalitarnych doprowadziły do rozpętania jednej z największych wojen w historii ludzkości? Jakie wzorce reprezentowały sobą osoby uznawane za wodzów państw totalitarnych?

Twoje cele

- Zapoznasz się ze specyfiką pojęcia *totalitaryzm*.
- Przeanalizujesz przykłady państw totalitarnych powstałych w XX wieku.
- Dokonasz interpretacji przemyśleń Hannah Arendt dotyczących “banalności zła”.
- Zastanowisz się nad różnicami zachodzącymi pomiędzy systemem totalitarnym i autorytarnym.

Przeczytaj

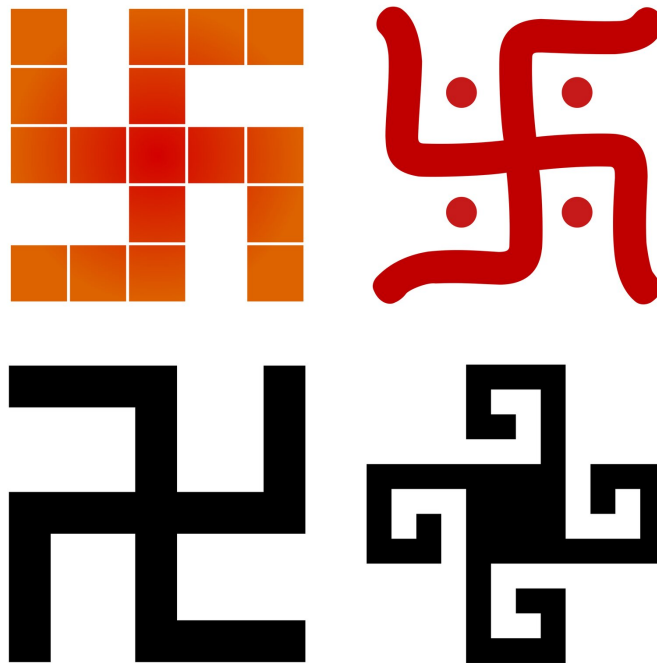
Pierwsza połowa XX wieku była czasem trudnym dla Europy. Kraje takie jak Niemcy czy Włochy, wyniszczone działaniami podejmowanymi w ramach I wojny światowej, pogrążyły się w wielkim kryzysie społecznym oraz ekonomicznym. Sytuacja ta przyczyniła się do rozwoju nowego radykalnego modelu politycznego nazywanego **totalitaryzmem**. Nazwa systemu wywodzi się od włoskiego słowa *totalitario* (całkowity), użytego przez propagatora i twórcę **faszyzmu**, Benito Mussoliniego.

Twórcę i przywódcę ruchu faszystowskiego Benito Mussoliniego spotkał tragiczny los. *Duce* (wł. „wódz”) został rozstrzelany wraz ze swoją kochanką Clarą Petacci w roku 1945. Ich zwłoki zostały wystawione na widok publiczny; zawieszono je głowami w dół na stacji benzynowej (drugi od lewej Mussolini, trzecia Clara Petacci).
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W znaczeniu ogólnym mianem totalitarnych nazywamy instytucje polityczne oraz państwa, których działania są nakierowane na pełną kontrolę społeczeństwa. Twórcami i przedstawicielami totalitaryzmu byli m.in.: Adolf Hitler, fundator niemieckiego **nazizmu**, założyciel III Rzeszy; Benito Mussolini, propagator i twórca włoskiego faszyzmu, czy Józef Stalin, wódz sowieckiego imperium, Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRS). Totalitaryzm stanowi skrajną odmianę **autorytaryzmu** (łac. *auctoritas* – powaga, wpływ), ustroju politycznego, w którym władzę sprawuje przywódca ze swoimi współpracownikami, nie dokonując jednak całkowitej kontroli życia społecznego, jak ma to miejsce w systemie totalitarnym. Elementami wspólnymi dla obydwóch systemów politycznych jest znacząca rola instytucji odpowiedzialnych za cenzurę, policji politycznej oraz wojska. Mają one zadbać o tłumienie przejawów działalności opozycyjnej oraz

przeciwdziałać sprzeciwom niezadowolonego społeczeństwa, któremu przewodzą. Zarówno autorytaryzm jak i totalitaryzm stanowią polityczne przeciwieństwo dla rządów demokratycznych.

Słowo *swastyka*, pochodzące z sanskrytu, języka indoaaryjskiego wywodzącego się z Indii, oznaczające „pomyślność”, stanowi jeden z najstarszych symboli solarnych. Symbol ten został zawłaszczony przez Adolfa Hitlera, który uczynił z niego oficjalny znak III Rzeszy. Z tego powodu swastyka współcześnie jest kojarzona głównie z ideologią nazistowską, choć symbolu tego używa się również w obrzędach religijnych.

Źródło: Ms Sarah Welch, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Cechą szczególną systemów totalitarnych jest wytwarzana w ich obrębie ideologia, służąca umocnieniu i egzekwowaniu władzy wodza wobec społeczeństwa. Adolf Hitler, jako *führer* (niem. „wódz”) rozwój III Rzeszy motywował koncepcją supremacji rasowej. Twórca nazistowskich Niemiec uważał, iż Niemcy są przedstawicielami tak zwanej rasy panów, aryjczyków, predestynowanej do objęcia światowej władzy. Eugeniczna polityka rasowa Hitlera doprowadziła do [holokaustu](#), eksterminacji ludzi uznawanych za przedstawicieli ras gorszych, zwłaszcza narodu żydowskiego. Masowe ludobójstwo dokonane przez nazistów było motywowane również potrzebą stworzenia „przestrzeni życiowej” (*lebensraum*) dla aryjskich obywateli Niemiec.

Józef Stalin kontynuował rozwój ideologii Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich jako następcą Włodzimierza Lenina, organizatora rewolucji październikowej. W sposób instrumentalny posługiwał się doktryną komunistyczną, opracowaną przez Karola Marksa. Radziecki dyktator swoją drogę do władzy torował poprzez fizyczną eliminację swoich politycznych oponentów. Osoby uznawane za „wrogów ludu”, a więc fikcyjne lub realnie zagrażające totalitarnemu reżimowi, wywożono do obozów pracy przymusowej.

Organem totalitarnego systemu ZSRS był Gułag (ros. *Главно́е управле́ние исправительно-трудовых ла́герьей, трудовых поселений и мест заключения*, Główny Zarząd Poprawczych Obozów Pracy, Osiedli Pracy i Miejsc Uwięzienia), instytucja zarządzająca poprawczymi obozami pracy potocznie nazywanymi łagrami. Szczytowym momentem działania Gułagu był czas „wielkiej czystki” (1936-38), zapoczątkowanej przez Stalina masowych ludobójstw, likwidacji osób uznawanych za wrogów politycznych zagrażających ZSRS.

Źródło: Gerald Praschl, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ideologie systemów totalitarnych bardzo często były inspirowane myślą filozoficzną. Od Fryderyka Nietzschego przejął Hitler pojęcie nadczłowieka; wypaczył jednak jego ideę. Starał się powiązać swoją koncepcję aryjskiej rasy panów z witalistyczną wizją niemieckiego filozofa. Stalin posłużył się rozważaniami Marksa, aby za ich sprawą móc umacniać swoją absolutną władzę w ZSRS. Filozofowie, których myśl została wykorzystana w celu tworzenia totalitarnej propagandy, bardzo często okrywali się złą sławą. Filozofia Nietzschego bywa łączona z ideologią faszystowską i nazistowską w wyniku błędnych interpretacji, a przede wszystkim wbrew intencjom samego jej twórcy.

Słownik

autorytaryzm

(łac. *auctoritas* – powaga, wpływ) system polityczny, w którym władzę sprawuje jedna partia lub wódz

totalitaryzm

(łac. *totalis* – cały, całkowity) system rządów opierający się na określonej ideologii, w którym społeczeństwo podlega pełnej kontroli organów państwowych

faszizm

(wł. *fascismo*, od łac. *fascēs* – wiązki, różgi liktorskie) doktryna polityczna utworzona w XX wieku we Włoszech uznająca kult nacjonalistycznego państwa oraz wodza, sprzeciwiająca się idei demokracji parlamentarnej

nazizm

(skrót od niem. *Nationalsozialismus* – narodowy socjalizm) ideologia oraz system państwowy powstały w XX wieku w Niemczech uznawany za skrajny wariant faszyzmu. Głównym orędownikiem ideologii nazistowskiej był Adolf Hitler

Holocaust

(gr. *holo-kautóō* – spalam ofiarę w całości) akt masowego ludobójstwa dokonany przez przedstawicieli III Rzeszy, przede wszystkim na ludności żydowskiej, podczas trwania II wojny światowej

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją i zastanów się, czy we współcześnie istniejących państwach mamy do czynienia z przejawami totalitaryzmu? Swoją odpowiedź sporządź w postaci krótkiej notatki.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1BfLuy4r>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Kim jest podmiot totalitarny?*

Polecenie 2

Zastanów się nad możliwościami zapobiegania przeistaczania się państwa demokratycznego w system totalitarny. Jakie rozwiązania na poziomie codziennych relacji międzyludzkich możemy zastosować, aby zapobiec takim społecznym przemianom?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Wskaż różnice zachodzące między systemem autorytarnym i totalitarnym. Co umożliwia rozróżnienie tych systemów? Swoją odpowiedź zapisz w postaci krótkiej notatki.

Ćwiczenie 6

Zastanów się nad podstawowymi zagrożeniami społecznymi związanymi z ideologią nazistowską. Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiej notatki.

Tekst do ćwiczeń 7-8

” Trzecia fala

Podczas zajęć z historii najnowszej uczniowie Jonesa nie mogli pojąć, w jaki sposób cywilizowane społeczeństwo niemieckie zaczęło masowo popierać nazistów. Nauczyciel postanowił im pokazać ten mechanizm za pomocą eksperymentu.

Pierwszego dnia eksperymentu Jones wprowadził proste reguły porządkowe: uczniowie mieli siedzieć prosto, ręce trzymając założone na plecy, a stopy postawione płasko na podłodze; zwracać się do niego wyłącznie rozpoczynając „Mr. Jones” (poprzednio mogli

mówić mu po imieniu), a na pytania odpowiadać maksymalnie w trzech słowach.

Następnego dnia Jones zakomunikował uczniom, że powołał ruch społeczny „Trzecia Fala”. Nazwa miała wywodzić się od rzekomej zasady, że podczas ruchów falowych w serii najsilniejsza jest zwykle trzecia fala. Ruch miał faworyzować dobro ogółu, eliminując porządki demokratyczne, które przywiązują zbyt dużą wagę do potrzeb jednostki. Za motto ruchu przyjęto hasła: „*Siła przez dyscyplinę, siła przez wspólnotę, siła przez działanie, siła przez dumę*” („*Strength through discipline, strength through community, strength through action, strength through pride*”), które uczniowie często skandowali. Ustalono gest salutowania zbliżony do faszystowskiego, którym uczniowie mieli się pozdrawiać także poza szkołą.

Trzeciego dnia Jones rozdał uczniom legitymacje członkowskie. Na trzech z nich zaznaczył czerwony znak X, a ci, którzy je otrzymali, mieli informować o nieprzestrzeganiu zasad przez innych.

Zabronione było gromadzenie się więcej niż trzech członków grupy. W klasie pojawili się nowi uczniowie, chcący przystąpić do ruchu, na koniec dnia grupa liczyła ok. 200 osób. Pojawiły się zachowania nienarzucone przez prowadzącego – członkowie „Trzeciej Fali” samorzutnie zaczęli donosić na uczniów, którzy łamią zasady. Osoby te zostały usunięte z klasy do biblioteki szkolnej, a członkowie ruchu zaczęli się wręcz nad nimi znęcać. Samorzutnie powołano też ochronę osobistą Jonesa.

Czwartego dnia Jones stwierdził, że eksperyment zaczyna wymykać się spod kontroli i postanowił go zakończyć. Oznajmił w tym celu uczniom, że „Trzecia Fala” jest częścią ogólnokrajowego ruchu politycznego, a następnego dnia w szkole odbędzie się wiec, na którym będzie ogłoszony program polityczny nowej partii oraz przedstawione przemówienie kandydata na prezydenta. Przypadkiem

w tygodniku „Time” pojawiła się całostronicowa reklama produktów, określonych jako „Trzecia Fala”, co uwiarygodniło przemówienie Jonesa.

W piątek tłumnie zgromadzona młodzież usłyszała, że ruch Trzeciej Fali był fikcyjny i miał służyć unaocznieniu jak możliwe jest wcielenie w życie idei totalitarnych w rozwiniętych społeczeństwach demokratycznych.

Źródło: *Trzecia fala*, dostępny w internecie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Trzecia_Fala.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z opisem eksperymentu socjologicznego pt. *Trzecia fala* przeprowadzonym w Cubberley High School w Palo Alto w Kalifornii przez nauczyciela Rona Jonesa wraz z grupą uczniów. Zastanów się w jaki sposób wybrane elementy doświadczenia (gesty, formy komunikacji, reguły itp.) umożliwiły wytworzenie się totalitarnej społeczności w szkole. Jakiego rodzaju praktyki mogłyby zapobiec wytworzeniu się tego rodzaju społeczności? Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiej notatki.

Ćwiczenie 8

Na podstawie eksperymentu *Trzecia fala* zastanów się nad aktualnością zagrożenia nastaniem rządów totalitarnych we współczesnym świecie. Czy twoim zdaniem zagrożenie systemem totalitarnym współcześnie jest niewielkie? Sporządź krótką notatkę, w której – poprzez wskazanie określonych argumentów – uzasadnisz swoją wypowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Totalitaryzm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorzutnej ewolucji);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia specyfikę pojęcia *totalitaryzm*;
- analizuje przykłady państw totalitarnych powstałych w XX wieku;
- interpretuje przemyślenia Hannah Arendt dotyczące “banalności zła”;
- zastanawia się nad różnicami zachodzącymi pomiędzy systemem totalitarnym i autorytarnym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: nauczyciel weryfikuje przygotowanie uczniów do zajęć, zadając im pytania, np. *Jakie założenia ideologiczne systemów totalitarnych doprowadziły do rozpętania jednej z największych wojen w historii ludzkości?, Jakie wzorce reprezentowały sobą osoby uznawane za wodzów państw totalitarnych?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Animacja”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Zapoznaj się z animacją i zastanów się nad tym, czy we współcześnie istniejących państwach mamy do czynienia*

z przejawami totalitaryzmu? Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Następne ćwiczenie nr 5, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.
5. Uczniowie wykonują ostatnie ćwiczenie nr 6. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Zastanów się nad możliwościami zapobiegania przeistaczania się państwa demokratycznego w system totalitarny. Jakie rozwiązania na poziomie codziennych relacji międzyludzkich możemy zastosować, aby zapobiec takim społecznym przemianom?

Materiały pomocnicze:

- *Dlaczego filozofia? Filozofia a świat współczesny, doświadczenia źródłowe, drogi do filozofii*, „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 237-256.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 3, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Animacja” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.